

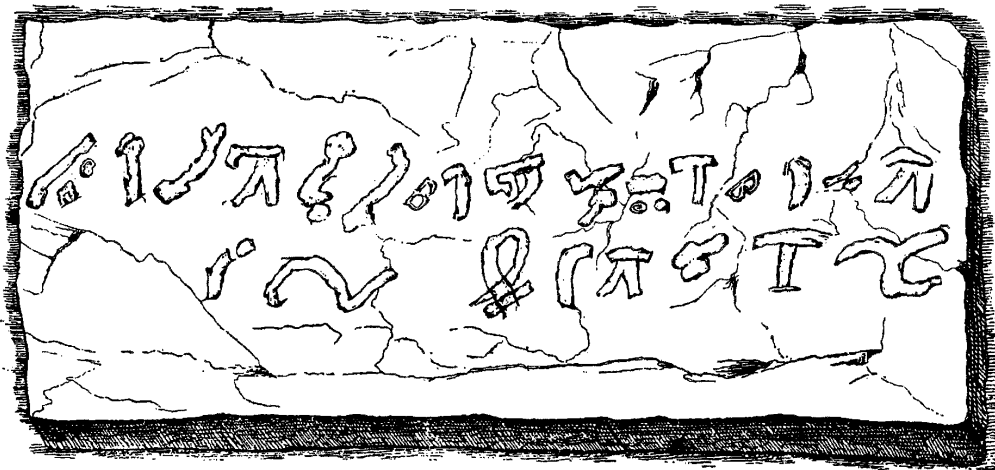
ROVÁSTÁBLA MAGYARBÓL

Viszonylag ritkán kerül történelmi érdeklődésünk látókörébe a *harmadik Magyarország*, a Kuma folyó síkságán megtelepült keleti magyarok hazája, Gyertyán (Jeretann) fejedelem országa Kummagyaria,¹ és az általuk alapított Magyar nevű fővárosuk. A kitűnő csomóponti fekvése miatt a korabeli kútfők, mint igen jelentős távolsági kereskedelmet lebonyolító városról, palotáiról, kolostorairól és mecseteiről tudósítanak.

Szerény és hiányos, ellentmondásoktól sem mentes hazai krónikai emlékezetben is vannak halvány nyomok a kaukázusi magyarokról. Bíborban született Konstantin császár: „A birodalom kormányzása” című művében írja: „*a nyugati vidéken lakó türkök mostanáig küldenek ügynököket, és meglátogatják őket, és gyakran hoznak tőlük választ.*”

Bőséges információt szolgáltatnak a 9–10. századi arab és perzsa (Ibn Ruszta, Gardízi, Al Bakri), kútfők, a kínai tudósítások, a 13. századi kaukázusi hittérítőkhöz intézett pápai bullák, melyekből több kummai magyar püspök neve ismert. Kiemelendő az Arany Horda főhatalma alá került országról (1222) Abulghazi Bahadur tatár kán közlése. A *Derbend-Nameh* is megemlékezik arról hogy „*Mintegy 70 évvel Mohamed születése előtt... [Kr. u. 571] két ágra szakadtak. Egyik ág a Volga folyó hosszában északnak, a másik pedig tovább nyugatnak tartott és ez az utóbbi alapította „Kaukáziában Madzsart.*” Chorenei Mózes közlése szerint körülbelül a Kr. u. 460. évi eseményekhez vezet, hogy a magyarság a későbbi Magyar helyén várost, jobban mondva szálláshelyet alapíthatott. Meglepően korhű Ibn Batuta leírása a városról, a magyarok életéről, kiknek fejedelme viszonylagos önállóságot élvezhetett. Beszelnünk kell a sánta Timur Lenk által 1396-ben leromboltatott és még romjaiban is felséges Magyarról a későbbi utazók, cári tisztek híradásairól, a tudományos célú (köztük magyar) expedíciók beszámolóiról.

Nos, a fentieket én Bendefy László írásából¹ csak felvezetésnek szántam, amit ajánlanék is a tisztelt érdeklődő figyelmébe. Engem elsősorban Magyar város feliratos márványtáblája érdekel, amelyet a romterületen megfordult Besse János 1829. aug. 18-án talált egy örmény ház falában. „A felírást nem tudta megfejteni, ugyanúgy nem sikerült ez a feladat Jerneynek sem. Most azzal a reménnyel adom ismét közre ennek az érdekes köemléknek a rajzát,⁽³⁵⁸⁾ talán lesz valaki, aki meg tudja fejteni annak értelmét.” (Bendefy i. m. 234.)

Feliratos tábla Magyar városából, az i. m. 235. oldaláról.

Anyaga fehér márvány, találta és rajzolta Besse János. Szövege még ismeretlen. (Besse János könyvéből)

Mielőtt e furcsa rajzolatú, láthatóan *ómagyar* rovásjeles felíratot megpróbálom értelmezni, szólni kell magáról a tábláról és feliratának nem szokásos egyediségéről.

1. Bendefy László: A magyarság Kaukázusi őshazája. Budapest, Magyar Ház Kiadó, 1999.

Bendefy Gardízi és Al Bakri tudósításai alapján nevezi a magyarlakta országot *Kummagyariának*. A kútfők megnevezései: Kum-madž.r. „Madzsar”, Cummageria, Kuma-Magyaria, Klapoth szerint a Gun (Kuma) folyó neve a magyarság ajkán Kum-nak hangzott, a „kumai” a kumból u > i képzővel. Ugyancsak felemlíti, hogy a perzsa történetírók Madzsarisztán névanalógiája alapján a Kumesztán, Kum-ország (kum = hun) Hun-ország értelmű is lehet.

A kőtábláról csak annyit tudunk, hogy anyaga fehér márvány, egy örmény lakta ház falában van. Nem tudjuk, hogy eredetileg hol lehetett, milyen körülmények között mikor került mostani helyére. Számszerű méreteiről nem találtam ismertetést. (Besse francia nyelvű művének magyar fordítására nem leltem). Jó lenne ismerni a vésetek szélességét, mélységét, a megmunkálás milyenségét, a rovásbetűk méreteit. Vajon mennyire alak- és mérethű a felirat, amit talán egy bizonytalan kéz rögzített így elnagyoltan? Nem megszokott a 2., 4., 7., 9., 13. és 19. karakterek feltűnően kisebb mérete. Vajon tévesztés miatti beszűrésok lennének (mint a vargyasi kőfeliraton), vagy szervesen a szöveg részét képezik, de akkor miért kisebbek? Az sem zárható ki, hogy két felirat van a táblán és a kisebbik egy utólagos betoldás. A legnagyobb talány mégis a rendszertelenül elhelyezett körszerű jelek értelme. Úgy gondolom mindezekre az írás megfejtése magyarázatot adhat.

Történelmi tény, hogy a felirat magyarul készült, ezért magyarul is szólhat hozzánk. Ránézésre is látszik, hogy vésett rőt-írásról van szó, mert karaktereiben felismerhetők az orosz besorolás szerinti Kubán-ómagyar rovásjelek.

Külön-külön kivágtam, megszámoztam a két feliratsort, és kiszíneztem azokat a „körszerű” jeleket melyek feltehetően nem szótag- vagy szóelválasztók.

Felső felirat:

19
20 18 17 16 15 14 13 12 11 10 8 6 5 4 3 2 1

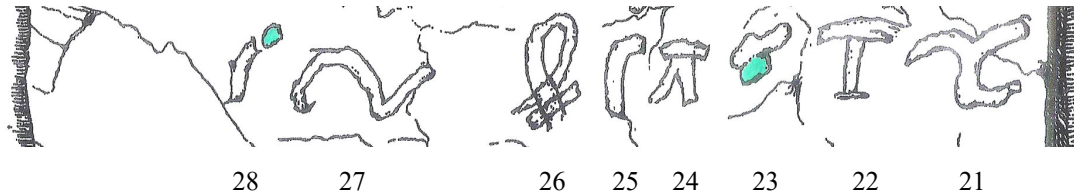
Határozzuk meg a feliratsor szóló és ligatúra rovásjeleit az általam használt jelölések és szabályok szerint (Delibeli 1: 1–4)² úgy, hogy a színes körjeleket most nem értelmezem:

- Az 1. karakter feloldása akkor a legegyszerűbb, ha felülről-lefelé soroljuk, mint az $\succ$ (L) és az alatt álló $\wedge$ (²s); (L-²s) összevonását. Esetünkben az alapállású $\succ$ L jelet a vésnök előre szíri irányba döntötte: $sz = r/L/$ (vízszintes -sz- nincs), így hozva létre az (r-L-²s) kapcsolatot. (Megjegyzem, ezt a megoldást helyszűke esetén szokták a vésnökök alkalmazni.)
- A 2. jelben a kubáni ómagyar $\succ$ (²l) rovásbetű hátra döntött $r^{\wedge}l \sim (r^{-2}l)$ kapcsolata látható.
- A 3. és 11. az $\succ$ (n) betű jele, a tört rajzú 11. lehetne az L vagy $\succ$ (²l), de nem szövegértő.
- A 4. és 13. jel kinézete alapján a jobbra döntött, tükrözött székely–magyar $\mathfrak{B}$ (M³) rovásjelnek látszik, még nem fordult elő az általam ismert kelet-európai feliratokban. Felételezem, hogy az ómagyar $\mathfrak{B}$ (¹m) rovásjelet kiegészítették az l (sz) vonalával. Nem hinném, hogy az l + $\mathfrak{B}$ (¹m-sz) ligatúraként kellene érteni. Arra gondolok, hogy a Kuma menti magyarok a veláris $\mathfrak{B}$ (¹m) és a palatális $\mathfrak{O}$ (²m) rovásjelek helyet (egy segédvonallal) bevezettek egy új (minden magánhangzóval harmonizáló) $\mathfrak{B}$ M rovásjelet. Hasonlóan a $\mathfrak{N}$ (z) jelhez ez az archaikus alapállása. Döntve az $r \setminus M \sim (r-M)$ kapcsolatot jelenti.
- Az 5. és 22. közismert 'T' alakú jel az $\bar{\text{---}} + l$ (¹r-sz) jelek összevonása.
- A 6. jel a vízszintesre vésett egyvonalas $-$ (¹r) jel, az alatta lévő színes körjeltől balra pedig, a közepén ponttal megjelölt 7. $\odot$ (²m) rovásjel áll.
- A 8.-ra a $V + /$ (¹r-²v) összevonás nem szövegértő, az $r^{\wedge}j/l \sim r^{-1}(j/l)$ kapcsolat a megfelelő.
- A 9. is egy szóló egyvonalú $/$ (¹r) betűjel, az $r^{\wedge}r$ -ként túlhatározott lenne.
- A 10. döntött kampós 'L' lehetne az (¹r-sz-¹r) összevonása, de az $\setminus^1(j/l)^3$ -sz $r^{-1}r$, azaz az $^1(j/l)^3$ - $r^{-1}r$ kapcsolat a szövegértő.
- A 12. jel a 1 (¹j) hangú rovásbetű.
- A 14.-t az (²P-²j) ligatúraként oldom fel, fővonaluk közös, az -l- nem döntött, tükrözött.
- A 15. jel a 1 (¹j) tükrözötten döntött, fejen álló $\setminus^1j^3 = (sz^{-1}J^3) \setminus r$ változata, azaz ($r^{-1}j^3$).

2. Delibeli József: *Átírt Don-ómagyar rovások /1. rész/* www.leventevezzer.extra.hu/Atirtam1.pdf (2022)

- A 16. jegyben az $\wedge$ (^2s) felett az $^1 + \bar{}$ (^1r -sz) áll, együtt az (^1r -sz- ^2s) összevonása, de mégis a vízszintesen előredöntött: $sz = r^{2j}/-^2s$, azaz (r^{2j} - ^2s) megoldást fogadom el.
- A 17. jegyben felülről-lefelé az n -hez igazított $\downarrow + \downarrow + \Upsilon$ (^2l - n - $^1m^*$) betűjelek sorolhatók fel, döntött feloldása $r^{2l-n-^1m^*} \sim (r^{2l-n-^1m})$.
- A 18. az l (sz) betű jele.
- A 19. nagyalakú $\backslash$ jel tükrözött (^2f) nem helycserés, csak hangzó illeszkedő.
- Az előbbi alá 20. jelként a szóló $\diamond$ (^2k) jel van (utólag?) bevésve.

Alsó felirat:

- A 21. karakterben az $\circ + \cup + \Upsilon$ alakosor, azaz a ^2l -($^2j/1$) ^{3} - n jelsor látható, az oldalsó jelek az ^2l -hez illesztve, az (n) felülről „néz” le.
- A 23. fejen álló hátra döntött $r \backslash (sz-^1j^*) \backslash$ karakter értő levezetése ($r-^1j$). (Delibeli 2022, 1: 3)
- A 24. hasonlít a 16.-hoz, de felül most csak egy $-$ (^1r) látható, az (^1r - ^2s) összevonása.
- A 25. függőleges vonalú jel felül jobbra ívelő, így nem lehet más csak az $l + \subset$ (n^3 -sz) összevonása.
- A 26. jegy felső „kör-jele” beszédesen összenyomott, alul csúcsban végződő és ívei a záródási ponton is túl vannak húzva, a baloldaltit lejjebb keresztezi még egy vonal. Már nem is tűnik bonyolultnak, sorba rakva a $\# + l + \times + \vee + \subset + \downarrow$ jeleket, az (n - e/o - ^2v - ^2d -sz-gy) betűsört kapjuk (az $-e/o-$ helyett beléphetne az (n^3) is), a $-gy-$ nem döntött az sz -hez igazított.
- A 27. karakter jobboldala jelenti az (^1r) vonalára illesztett (^2v), azaz (^1r - ^2v) jegyet, ezzel alakilag azonos (de más értelmű) a döntött $\checkmark r \backslash ^1j^* \backslash$ kapcsolat. Az utánuk álló lefordított félkör az (n - e/o) vagy (n - n^3) karakter. A két lehetséges változat közül az ($r-^1j$ - n - e/o) ligatúra a szövegértő.
- A 28. jel egyértelműen a tükrözött $\acute{e}$ (i^3 -sz) ligatúra.

Írjuk fel először a meghatározott nagyméretű jelek betűsorát, jelölve a hozzájuk tartozó körjelet:

(r - L - ^2S) N (^1R - SZ) ^1R $r^{-1}(J/L)$ $^1(J/L)^3$ - r - ^1R N ^1J ($^2L^3$ - ^2J) $^o(r^{-1}J^3)$ $^o(r^{-2}J^{-2}S)$ $r^{2l-N-M^*} \backslash SZ$ $^2L^3$ $\blacklozenge$
 1 3 5 6 8 10 11 12 14 15 16 18 19 20
 $^2L^{-2}(J/L)^3$ - N (^1R - SZ) $r^{-1}J$ $^o(r^{-2}S)$ (N^3 - SZ) (N - E/O - ^2V - ^2D)-sz/GY/ ($r^{-1}J$ - N - E/O) $^o(I^3$ - SZ)
 21 22 23 24 25 26 27 28

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyök- és körjelek hangzósítása, / per jellel elválasztva:

$r\acute{a}/L\acute{a}/S$ Ne Ro/SZ $uR/\acute{e}r$ $J\acute{a}/r/J$ $R\acute{a}$ Ne $\acute{a}j$ $\acute{u}l/J\acute{e}$ $\acute{u}r$ Jo $r\acute{a}$ iJ Si/ra Le/N iM/a SZo $\acute{e}L$ $\blacklozenge$
 $Le/L/N\acute{e}$ $Ro/SZ/ra$ $\acute{a}j/\acute{a}$ $R\acute{a}$ iS $SZ\acute{a}/No$ $N/E/Ve/D$ szi/GYa ri $iJ/eN/\acute{E}$ i $I\acute{a}/SZ$

Mai nyelvünk szerint:

**Ráláss, ne rossz úrer járj, rá ne állj, üljél úr jóra, ily sírra len ima szó él,
 Lelné rosszra, álljal rá is, szánó neved szidja, rí ilyennél ü jász!**

Vizsgáljuk meg értelmezhető-e a kisebb betűjelek és a hozzájuk tartozó körjelek?

(r - L) $^o(r-M)$ ^2M ^o1R (r - M) ^o2K
 2 4 7 9 13 20

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyök- és körjelek hangzósítása:

ur $eL/\acute{e}/r\acute{o}$ $M\acute{a}$ Mi i/Ra ro/M $\acute{e}/Ke$

Mai nyelvünk szerint:

(Láss) **Úr elérő, már mi írva (a) rom éke!**

Azt hiszem, az 1. (L - ^2s) karaktert elfogadhatjuk szókezdőnek is.

Az 1396. évi büntető tatár dúlás Magyarot nem kímélte, ami nem mohamedán volt mindent romboltak, a sírokat is!

A nagybetűs felirat szövege arról szól, hogy csak a jó úr sírjához járj, róla lenn ima szól. Ha lelné rosszra álljal rá, mert szánó neved szidja, rí ilyennél a jász. A kisebb feliratrészt utólag (örök mementóként) véshették rá, mert még így is éke a rombolt sírnak. A **ráláss** alatt lássad, tudjad értendő. A **mi írva** alatt a sírt és tábláját is érthetjük.

Magyarázatul a Cz – F szótárból:³ ILY (ily, régiesen: ely mutató névmás). RÍ fájdalmát, keserűségét éles hangon nyilvánítja. I 2) vékony hangú *i* tájejtésben *ü*-re változik... a) Fölcseréltetik a *j* betűvel, kivált mély hangú szókban még egy hangzó járulván hozzá: **Iá/SZ, Já/SZ**. MÁ (1) több vidéken divatozó tájszó, a szokottabb már helyett. MI (1) dolgot jelentő névmás. V mint önhangzókat elválasztó hang áll több igeragozásban: **iR/a, írva**. RÍ fájdalmát, keserűségét nyilvánítja.

Láthatóan a két feliratrész összefügg.

A felirat *rendhagyó módon*, a „körjelekbe” illesztett magánhangzókkal vált teljessé és érthetővé, valójában az *ómagyar rovásírás szabályai szerint!*

Úgy néz ki, mintha egy mássalhangzós (az egyetlen kiírt „i” betű is j-ét jelent) *ómagyar*- és egy „kör diakritikusban” magánhangzót jelölő *más írás* ötvözéséről lenne szó. Nos akkor helyben is vagyunk, mert az *ómagyar* rovásírás alapvetően ilyen. A ki nem írt magánhangzókat a mássalhangzó harmónia alapján kell hozzá olvasni.

Biztosra veszem, hogy Magyarban ismerték elődeik *írását*, de akkor miért tértek el tőle? Erre magyarázatot adhat a 174 évig tartó megszállás, az iszlám térfoglalás. Ennyi idő alatt az idegen főhatalom írása és vallása is többségivé válhatott. Mongol és arab beszámolókból tudjuk, hogy a magyar uralkodó és népe a „szövetségben” viszonylagos nyugalomban élhetett. (Bendefy: i. m.) Talán ily módon is kerülték a konfrontációt, alakilag átalakították írásukat, hasonlóná téve *azokéhoz*. Furfangos módon a magánhangzókat a „körjelekbe” rejtették, és csak a magas- és mély magánhangzóval harmonizáló mássalhangzót írták ki. Ezt az írást a magyar még megértette, de az idegen már nem. Titkosírásként is használható volt, úgymint a Habsburg elnyomás idején a székely rovásírás!

Lukácsy⁴ írja: „Medicis Mihály örmény térítő két versen látogatta meg Madschar [örmény kiejtés] város romjait 1820 és 1828-ban. A romokon... mintegy 60 családból álló örmény község létezik... Madschart temérdek régi, idomtalan alakú épületek romjai környezik, melyeket a lakosok lassanként lerombolván, a nyert anyagot házak építésére használják; találtak itt óriásszerű földalatti sírboltok és azokban öt sing hosszú és két sing széles kőkoporsók, melyek fedelein négyszegű emelkedett téren ismeretlen alakú betűk vésvék.” (Lukácsy: i. m. 149 o.)

Vajon a „négysegű emelkedett tér” azonos a mi táblánkkal?; egy kőkoporsó fedelén lehetett? Vajon a név és időpont nélküli sírfelirat az ősök menhir (emlékkő) feliratát követi, vagy átvett kultúrhatás? Ki kell térnem a feliratot záró **jász** mély hangrendű népnévre, mely a későbbi (8–10. századi) Don melletti Majak fellegvár D14. Majak-11 jelölésű kőtomb 7. *ómagyar* feliratán is olvasható: **Iá/SZ uR áJ iT, azaz jász úr állj itt**. (Delibeli 3. jegyzet 18).

A felirat mindenképpen 1396 előtt készült. Arra nincs (vagy csak közvetett) utalás, hogy jász vagy más nép tagját temették-e el? Bendefy több helyen is kitér a Kr. e. 100-tól ismert, a Kaukázus térségében tartósan megtelepült, az ókori-, korabeli írók-, utazók által többféle néven emlegetett magyar jász népre. (Az érdeklődőnek ajánlom Horvát István: A Jászokról, mint Magyar Nyelvű Népről és Nyilazókról. című munkáját 1829. (Interneten elérhető.)

Úgy gondolom, sok mindent sikerült tisztázni. (Természetesen más olvasat is lehetséges, hiszen a mássalhangzó többféle magánhangzóval is harmonizálhat.)

Nekünk utódoknak lenne a feladatunk, hogy az orosz múzeumokban érdektelenül heverő elődeink emlékeit felkutassuk, és Magyar város romjait feltárjuk.

Ajánlom írásomat a méltatlanul elfeledett Kuma-menti magyarság-, és az őket elhivatottan kutató, mellőzött dr. Bendefy László mérnök, geológus emlékének!

Írásom a 2018. I. félévben közzétett (www.leventevezer.extra.hu/RM.pdf) javított változata.

Kaposvár

Delibeli József

okl. építőmérnök

3. Czuczor Gergely–Fogarasi János: *A magyar nyelv értelmező szótára I–IV*. Pest, 1862–1874. Röviden: Cz – F

4. Lukácsi Kristóf: *A magyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei*. Kolozsvár, 1870. Nemzeti Örökség Kiadó [é. n.]